

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Zuiver, dan wel doelgericht wetenschappelijk onderzoek in internationale betrekkingen?

Zonnenberg, J.M.E.M.A.

Citation

Zonnenberg, J. M. E. M. A. (1968). Zuiver, dan wel doelgericht wetenschappelijk onderzoek in internationale betrekkingen? *Acta Politica*, 3: 1967/1968(4), 322-336. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451041>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451041>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

ZUIVER, DAN WEL DOELGERICHT WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK IN INTERNATIONALE BETREKKINGEN?

door J. M. E. M. A. Zonnenberg

'The relation between so-called pure and so-called applied sciences has always been a complicated one, and peace research is undoubtedly on the applied side since it has a clear relation to a particular value . . .'
(Dr. J. Galtung in 'Peace research: science, or politics in disguise?', *Internationale Spectator*, 8 november 1967, p. 1582)

INLEIDING

Een tweetal feiten welke zich in het afgelopen jaar hebben voorgedaan, hebben ons genoopt het bovenstaand onderwerp aan de orde te stellen. Het eerste feit is, dat in de regeringsverklaring van 18 april 1967 wordt uitgesproken, dat de regering 'wil medewerken om te komen tot de oprichting van een nationaal instituut voor vredesvraagstukken dat zich specifiek toelegt op studie, voorlichting en vormingswerk op het gebied van de vredes- en veiligheidsproblematiek'.

Het tweede feit is een recente en duidelijke illustratie van een tendens, die o.i. lijkt te zijn: dat het universiteits- en hogeschoolwezen zich niet duidelijk uitsprekt over de wijze waarop onderwijs en onderzoek in de internationale betrekkingen dient te worden geleid. Het illustratieve en recente voorbeeld waarop wij doelden, vonden wij nl. in de openbare les getiteld 'Onderwijs en onderzoek in de internationale betrekkingen' waarmede Dr. P. R. Baehr op 15 november 1966 het ambt van lector in de leer der internationale betrekkingen aan de Universiteit van Amsterdam heeft aanvaard.

Het wil ons nl. voorkomen, dat het eerste feit, nl. de aanstaande oprichting van een 'nationaal instituut voor vredesvraagstukken' er spoedig toe zal nopen de vraag onder het oog te zien of niet ook bij het hoger onderwijs en bij het wetenschappelijk onderzoek van de internationale betrekkingen, voornamelijk zo niet uitsluitend zal moeten worden uitgegaan van het zgn. doelgerichte wetenschappelijk onderzoek.

Daarentegen krijgen wij bij het bezien van de materie waarvan het tweede feit een specimen vormt, de indruk, dat hier veelal neigingen zijn te signaleren, zgn. 'zuiver' wetenschappelijk onderzoek (en onderwijs) te gaan bedrijven.

Tot slot van deze inleiding willen wij de termen 'zuiver' resp. 'doelgericht' nader toelichten. Hoe moet worden opgepast met de term 'zuiver wetenschappelijk onderzoek' blijkt wel, als men in de ENSIE (deel IX, blz. 657 en 658) het kort overzicht leest van de organisaties ZWO ('Zui-

ver Wetenschappelijk Onderzoek') en TNO ('Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek'). TNO 'betekent niet een tegenstelling tot, maar een onderscheiding van het zuiver-wetenschappelijk onderzoek op het gebied der natuurwetenschappen'.

'Heeft het zuiver-wetenschappelijk natuuronderzoek geen ander doel dan dieper door te dringen in de waarheid omtrent natuurverschijnselen, het TNO beoogt, kennis te verwerven en toe te passen ten dienste van de samenleving. Het TNO vooronderstelt dus het zuiver-wetenschappelijke natuuronderzoek; het laatste wordt vaak door het toegepaste onderzoek beïnvloed, dat vooral inspirerend of bevruchtend werkt.'

Uitdrukkelijk wordt in bedoeld kort overzicht al eerder gerept over 'de voortdurende wisselwerking tussen ZWO en TNO', terwijl tevens wordt vastgesteld:

'De zuivere wetenschap te bevorderen geschiedt niet om haarzelve, maar om haar nut voor mens en maatschappij, waarbij dat nut niet in de beperkte materiële zin gezien wordt, doch ook in de brede geestelijke zin.'

Met deze uitlatingen voor ogen zou men geneigd zijn te zeggen, dat bij de term 'zuiver' typisch alleen is gedacht aan het natuurwetenschappelijk onderzoek, waarbij dus enige tegenstelling wordt gezien tussen dit en het toegepaste natuurwetenschappelijke onderzoek. Bij de geesteswetenschappen lijkt de tegenstelling die met de uitdrukkingen 'zuiver' en 'doelgericht' wordt bedoeld anders te liggen. 'Zuiver' zou hier betekenen wèl systematisch doch zgn. 'waarde-vrij' bezien van het 'wat-is'. 'Doelgericht' lijkt o.i. dan te betekenen het eveneens systematisch bezien van het 'wat-is', doch daarbij tevens expliciet makend het 'wat-behoort te zijn' en het 'wat-is' voortdurend daaraan toetsend. Het op te richten 'nationaal instituut voor vredesvraagstukken' kan, krachtens zijn naamgeving, moeilijk anders dan doelgericht worden opgevat, nl. op het 'wat-behoort-te-zijn', d.i. 'de vrede' — daarbij uiteraard expliciet makend de grondslagen (normen) daarvan — en tevens het 'wat-is' der internationale vraagstukken systematisch daaraan toetsend.

BAEHR OVER 'ZUIVER' EN 'DOELGERICHT'

Baehr, die — o.i. terecht — de leer der internationale betrekkingen als onderdeel van de politicologie ziet, begint zijn oratie met uitspraken ontleend aan de oratie door Vlekke op 19 oktober 1956 te Leiden gehouden.¹ Woordelijk citeert hij Vlekke's opvatting over de taak voor een aparte bestudering van de aktuele staatkunde, in de vorm van een 'voorlopige ordening en waardering der feiten, waardoor begrijpen

¹ *Over de studie der internationale staatkunde*, Den Haag, 1956.

in plaats van emotie wordt gesteld en begrip voor de mening van anderen in plaats van insisteren op eigen opinie'.

In dit citaat treffen o.i. vooral de woorden 'waardering der feiten' en onwillekeurig zoekt men dan naar een waardemeter, een richtlijn om feiten positief, neutraal of negatief te kunnen waarderen.

Op blz. 8 rept Baehr ervan, dat

'er zich toch zo langzamerhand een consensus (begint) te ontwikkelen onder de vakgenoten over wat men centraal wil stellen in de bestudering. Men probeert een patroon te vinden in de gedragingen van staten ten opzichte van elkaar'.

Volgens een door velen gedeelde opvatting van Marchant is

'de centrale vraag in de leer der internationale betrekkingen: "Why do States behave towards each other as they do?"'.

Baehr meent — o.i. terecht —:

'dat het voorlopig niet mogelijk is één algemene theorie te ontwikkelen die het geheel van de internationale betrekkingen verklaart'.

M.a.w. het 'vinden van dat ene patroon' en van dat 'why' is z.i. voorlopig niet bereikbaar. Volgens Baehr sluiten zich de meeste onderzoekers aan bij Easton's konklusie: 'does this approach help us to take a small step in the right direction?' Ons treft hier vooral het gebruik van de woorden 'right direction'. Ook hier wordt blijkbaar naar een toetsingscriterium gezocht; wellicht naar het statengedragingspatroon dat als 'right' kan worden beschouwd, niet in strikt nationale doch in mondiale zin?

Baehr komt op blz. 18 tot de vraag naar de praktische betekenis van de leer der internationale betrekkingen. Twee richtingen zijn z.i. bij de beoefenaren te onderscheiden: de ene richting die meent dat er via het onderzoek en de studie suggesties moeten worden gegeven om het internationale klimaat te verbeteren; en de andere richting die meent dat men zich moet beperken tot wetenschapsbeoefening en kennisverrijking. Baehr meent dat tegenwoordig 'vrij algemeen aanvaard' is als doel van de leer der internationale betrekkingen het criterium van Schwarzenberger: 'to throw the maximum light on its subject'. Of om de mening van Hoffmann weer te geven, die als 'enige taak voor deze wetenschap evenals voor alle andere wetenschappen' ziet: 'het zoeken van kennis en begrip'. Hier treft men vooral het gebruik van de woorden 'maximum light'. Wanneer zal dat het geval kunnen zijn? Toch alleen bij introductie van een en ander toetsingscriterium? Immers eerst dan kan men beoordelen of iets 'maximum' of 'minimum' belicht is dan wel daartussenin bijv. in een matte belichting blijft? En geldt zulks ook niet voor het vinden van 'kennis en begrip'?

Baehr citeert vervolgens:

'Mannings befaamde formulering over het onderwijs in de internationale betrekkingen, — (dat) rests at bottom upon an article of

faith: namely, that the better the world is understood by the better in it, the better for the world will it be.'

Vlekke zegt volgens Baehr 'in andere woorden ongeveer hetzelfde', nl. dat

'De studie der internationale betrekkingen, zoals elke wetenschapsbeoefening, tot uiteindelijk doel (heeft) om het lot van de mens te verbeteren, om de rampen die in het verleden door eigen schuld of fouten over ons gekomen zijn te vermijden.'

Derhalve is volgens Vlekke — en Baehr citeert dit eveneens woordelijk — 'Alle studie der internationale betrekkingen (is) irenologie, d.i. wetenschap der vrede.'

Onmiddellijk daarop laat Baehr volgen, dat dit wetenschappelijk onderzoek in dienst van de vrede 'de laatste jaren steeds meer afgesplitst (is) geraakt van de leer der internationale betrekkingen en een eigen leven (is) gaan leiden als "polemologie", "irenologie" of "peace research"'. Vervolgens betuigt Baehr dan zijn instemming met Burton, die er z.i. 'terecht op (heeft) gewezen, dat er geen scherpe kloof kan bestaan tussen wetenschappelijk vredesonderzoek en de pedagogische, propagandistische en meer aktivistische aanpak van de vrede'. Echter is Baehr het even verder in zijn openbare les niet eens met Burton als deze stelt, dat 'op den duur het verschil tussen internationale betrekkingen en polemologie zal vervagen'.

Leek het aanvankelijk even, dat Baehr op weg was, gezien zijn aanvankelijke instemming met Burton, bijval te betuigen aan de door Burton gestelde uiteindelijke vervagingstendens tussen het zuiver wetenschappelijk onderzoek (= 'de leer der internationale betrekkingen', zoals opgevat door Baehr e.a.) en het doelgericht wetenschappelijk onderzoek = 'polemologie, irenologie of "peace research"'), op blz. 21 komt Baehr daarentegen tot de volgende categorische uitspraak:

'Er zal altijd een verschil blijven bestaan tussen zuiver wetenschappelijk onderzoek en doelgerichte wetenschap en het lijkt mij dat het voor de wetenschap goed is dat verschil ook duidelijk te handhaven.'

Wèl zal volgens Baehr de specialist in de internationale betrekkingen zich met actuele politieke vraagstukken mogen bezighouden, o.a. door 'het werpen van licht op de materie, het formuleren van ter zake relevante vragen, het naar voren brengen van konsekventies van bepaalde handelingen en het étaleren van de mogelijke alternatieven in de buitenlandse politiek, waar de beleidsvoerders en politici dan uit kunnen kiezen' (blz. 22).

Zelfs is Baehr van mening, dat

'De wetenschapsman idealiter beter in staat (zal) moeten zijn bepaalde konsekventies van een beleid te overzien dan de beleidsman die zelf midden in de materie zit' (blz. 22/23).

Tot zover dit overzicht van de voornaamste aan de openbare les van Dr. Baehr ontleende passages, welke wij relevant achten en voorzover nodig nu aan kritiek zullen onderwerpen.

WELKE METHODIEK VEREIST?

'Pour discuter il faut être d'accord!' Deze situatie doet zich in zoverre voor als Baehr en wij beiden van mening zijn, dat de leer der internationale betrekkingen als een onderdeel is te beschouwen van de politicologie, d.i. van de politieke wetenschap c.q. de wetenschap der politiek. Dit vooropstellend komen wij tot een aantal vragen en opmerkingen over het betoog van Baehr.

1. Welke structuur heeft politiek?

Om met een hoogleraar te spreken van de Vrije Universiteit te Amsterdam, G. Kuypers²:

'... hoe men het ook wendt of keert: politiek hééft een finale structuur ... politiek is het stellen van algemene doeleinden en het kiezen van wegen, middelen en tijdstippen om zulke doeleinden te bereiken.'

Wij menen, dat ook Baehr van die finale structuur zal moeten uitgaan en dat hij bij eventuele ontkenning daarvan zulks duidelijk dient uit te spreken.

2. Hoe wordt 'the right direction' of 'the maximum light', e.d. bepaald of bereikt?

Deze uitdrukkingen — waarvan Baehr blijkbaar aanneemt, dat 'they speak for themselves', doch die wij zodanige hoedanigheid niet kunnen toeschrijven — brengen ons in herinnering een belangrijke en nog in geen enkel opzicht verouderde voordracht³ van Gunnar Myrdal. Wij mogen hem wel even aan het woord laten:

'... the idea that if we observe, and continue to observe, reality without any pre-conceptions, the facts will somehow start to organize themselves into a system which is assumed to pre-exist. But without questions there are no answers. And the answers are pre-conceived in the formulation of the questions. The questions express our interest in the matter. The interest can never be purely scientific. They are choices, the products of our valuations.'

En Myrdal concludeert:

'... the factual analysis cannot be carried out except when guided by the value premises. ... Permit me finally to stress again one main point. Quite apart from drawing any policy conclusions from

² G. Kuypers, 'Een politicologische benadering van het oorlogsvraagstuk', in: *De oorlog in het licht der wetenschappen*, II, Assen, 1963, p. 99-120.

social research or forming any ideas about what is desirable or undesirable, we employ and we need value premises in making scientific observations of facts and in analysing their causal interrelation. Chaos does not organize itself into cosmos. We need viewpoints and they presume valuations. A "disinterested social science" is, from this viewpoint, pure nonsense. It never existed, and it will never exist. We can strive to make our thinking rational in spite of this, but only by facing the valuations, not by evading them.'

Gaarne zagen wij door Dr. Baehr de vraag beantwoord of ooit — en, zo ja, hoe — bij het bereiken van 'the maximum light' of het volgen van 'the right direction' de gezichtspunten van Myrdal (die door vele anderen worden gedeeld) buiten beschouwing kunnen blijven.

3. Hoe — zonder expliciete introductie van waarde-premissen en normen — in het algemeen 'kennis en begrip' te vinden?

Dit punt hebben wij terwille van de overzichtelijkheid in een vijftal gedeelten, genummerd a. tot en met e., gesplitst.

(a) Het lijkt ons juist te beginnen het verband tussen begrippen als 'waarden', 'feiten' en 'normen' kort te adstrueren. Horst J. Helle heeft dit onlangs⁴ nog eens scherp geformuleerd:

'Values furnish the basis on which a collectivity decides which course of action is desirable. Empirical facts consist of the data that determine which course of action is possible.'

Norms link the possible to the desirable in mapping out the interaction process by which the collectivity moves on the basis of the values shared by its members.'

Waarden — zoals vrijheid, gelijkheid, broederschap, gezondheid, welvaart en kennis — zijn de meest abstracte grootheden. Ook vooruitgang en onafhankelijkheid en — last but not least — 'de vrede' kan men hierbij rekenen. Waarden moeten worden omgezet in minder abstracte grootheden: wenselijkheden in concreto — doelstellingen —, voordat ze voor actie in aanmerking komen. Helle formuleert zulks aldus: 'They thus fade into norms that prescribe more concrete forms of action in given situations.'

Tallose geleerden zijn het er over eens, dat zonder expliciete introductie van waarde-premissen en normen, in het algemeen geen kennis en begrip zullen kunnen worden verkregen. Wij zullen thans enkele van deze geleerden aan het woord laten.

³ 'The relation between social theory and social policy', Opening Address on the Conference of the British Sociological Association, 1953 (in: *The British Journal of Sociology*, september 1953, p. 210-242).

⁴ Horst J. Helle, 'Knowledge and action in sociological theory', in: *Mens en Maatschappij*, mei/juni 1967, p. 196-205.

(b) *Enkele Duitse auteurs* — P. von Oertzen⁵ is van mening, dat de politiek niet verstaan, niet begrepen kan worden zonder de 'Sinnzusammenhang, der die Leitbilder (= idealen, JZ), Normen und Zwecke des menschlichen Verhaltens mit den politischen Institutionen und dem politischen Handeln verknüpft'.

Het gedrag van de mens heeft z.i.

'... stets einen bestimmten intendierten Sinn, volzieht sich unter Leitbildern, Normen oder Zwecken. ... Gesellschaftliches Verhalten und gesellschaftliche Institutionen ... können niemals nur kausal erklärt, sie müssen vielmehr als sinnvolle Funktion verstanden werden. ... Da menschliches Handeln aber sinnvolles, in die Zukunft gerichtetes Handeln ist, heisst dies zugleich, die Leitbilder, Normen und Zwecke der Handelnden verstehen, heisst es die fraglichen Situationen in ihrer Wirklichkeit auf ihre Möglichkeit hin zu interpretieren. Was aber eine echte Möglichkeit ist, vermögen wir allein in der stellungnehmenden Teilhabe an unserer eigenen Situation zu erfahren.'

Daar 'das Verstehen', het begrijpen van een maatschappij c.q. de wereldmaatschappij, met zich brengt het beoordelen van haar toekomstige mogelijkheden, wordt hierdoor onvermijdelijk het 'bewerten', het waarderen, geïntroduceerd. De aan het woord zijnde auteur tekent hierbij tenslotte nog aan:

'Wille und Wertung des Forschers dürfen in diesen nur als bewusst gemachte, offen ausgesprochene, durch die Erkenntnis ständig überprüfte Hypothese eingehen.'

Een andere Duitse auteur, H. Freyer⁶, drukt zich kort maar krachtig als volgt uit: 'Nur wer gesellschaftlich etwas will, sieht soziologisch etwas.' Een derde Duitse auteur, T. W. Adorno⁷, merkt even kernachtig als tersnede op: 'Nur dem, der die Gesellschaft als eine andere denken kann denn die existierende wird sie ... zum Problem.'

(c) *Enige Nederlandse auteurs* — Als men ervan uitgaat, zoals velen doen, dat wetenschap onlosmakelijk is verbonden met kritisch denken, doet de uitspraak van J. A. A. van Leent⁸): 'Critiek is een waardeoordeel', zonder meer opteren voor het zgn. niet-zuivere wetenschappelijk onderzoek. Immers Van Leent ziet 'drie mogelijkheden':

⁵ P. von Oertzen, 'Überlegungen zur Stellung der Politik unter den Sozialwissenschaften', in: *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozial-Psychologie*, 17 (1965), p. 503-520.

⁶ H. Freyer, *Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft*, Leipzig und Berlin, 1930, p. 305.

⁷ T. W. Adorno, 'Zur Logik der Sozialwissenschaften', in: *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozial-Psychologie*, 14 (1962), p. 262.

⁸ J. A. A. van Leent, 'Doorkegelen dus', in een bijdrage over 'Politieke sociologie' in: *Mens en Maatschappij*, september/oktober 1965, p. 379.

'geen waarde-oordeel en dus geen critiek, impliciet waarde-oordeel en (verkapte) critiek, expliciet waarde-oordeel en (openlijke) critiek.'

Op blz. 22 van zijn openbare les doet Baehr de volgende uitspraak:

'Het grote gevaar van het "engagement"⁹ is, dat het moeilijk uit te maken is tot op welk punt de wetenschapsman zich in zijn kritiek uitsluitend laat leiden door wetenschappelijke overwegingen en waar hij overstapt op overwegingen gebaseerd op *persoonlijke* (cur-sivering van JZ) politieke opvattingen.'

Wij zouden Dr. Baehr willen verzoeken ons de vraag te beantwoorden of zijn bovengenoemd bezwaar niet geleidelijk geheel zal worden onder-vangen door het formuleren van een 'expliciet waarde-oordeel', uitgedrukt als één of meer normen in de vorm van 'durch die Erkenntnis ständig überprüfte Hypothese', zeker als één en ander 'bewusst gemacht' en 'offen ausgesprochen' wordt, waardoor ook andere studiosi de gelegenheid hebben ertoe bij te dragen de materie zo onpersoonlijk mogelijk te maken, ja, wellicht tot een communis opinio — tot 'norms that prescribe more concrete forms of action in given situations' — te doen uitgroeien?

Het lijkt ons nu het moment de door Baehr geciteerde, volgens Marchant 'centrale vraag in de leer der internationale betrekkingen' (nl. de vraag: 'Why do States behave towards each other as they do?'), via welke vraag 'men tracht theorieën op te bouwen die geldig zijn voor het gedrag van alle staten op ieder moment', te confronteren met de mening uitgesproken door Gesina H. J. van der Molen in haar afscheidscollege¹⁰:

'De wetenschap der internationale betrekkingen waarvan de internationale politiek, de diplomatie, zo men wil, een belangrijk onderdeel vormt, heeft niet alleen tot taak te analyseren, te signaleren en te systematiseren, doch evenzeer om de normen op te sporen, waaraan de gedragingen der staten dienen te worden getoetst. Meer nog, zij heeft richtlijnen aan te geven, volgens welke de internationale verhoudingen zich behoren te ontwikkelen met inachtneming van de eisen, die de huidige wereldsituatie stelt.'

Wie heeft hier nu gelijk, Van der Molen, die kennelijk voor de doel-

⁹ Onder 'geëngageerden' verstaat Dr. Baehr — zie blz. 18 van zijn oratie —: '(Zij) die menen dat de beoefenaren der leer der internationale betrekkingen direct moeten bijdragen tot een verbetering van het internationale klimaat en suggesties moeten doen, om tot een zodanige verbetering te komen.' De overige studiosi, de niet-geëngageerden zoals Baehr, richten zich alleen 'op wetenschapsbeoefening en kennisverrijking'; zij zien genoemde verbetering niet als vooropgezet doel.

¹⁰ *Norm en praktijk in de internationale samenleving*, Afscheidscollege als hoogleraar in het volkenrecht en de internationale betrekkingen aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op 25 mei 1962.

gerichte vorm van wetenschappelijk onderzoek opteert, of Marchant die zulks niet doet?

Ook Röling die er niet vóór is, dat de vredesonderzoekers zich 'met het praktische vredeswerk' bezighouden,¹¹ meent — indien wij noot 15 en de daarbij relevante tekst in zijn artikel 'Ontwikkeling van het denken over oorlog en vrede'¹² goed hebben begrepen — dat het onderscheid tussen zuiver en doelgericht wetenschappelijk onderzoek der internationale betrekkingen niet zal blijven bestaan. Ook z.i. (zullen) deze gebieden geleidelijk in elkaar opgaan. Röling neemt hier dus een uitdrukkelijk aan Baehr tegengesteld standpunt in.

Ter gelegenheid van de eerste uitreiking van de Erasmusprijs aan een Nederlander, nl. de econoom met wereldbekendheid, J. Tinbergen, zei deze o.m.¹³

'Het zou daarbij goed zijn als de wetenschap der politiek zich liet inspireren door wat vooral de toegepaste natuurwetenschappen en de reeds enigszins toegepaste economie kenmerken: het doelgerichte denken. Op het doelgerichte denken en op het bereiken van een maximum aan vertrouwen moet een deel van het streven worden gericht.'

De wiskundig-econoom Tinbergen opteert dus duidelijk voor het doelgerichte denken bij de wetenschap der economie. Gaarne zouden wij van Dr. Baehr vernemen, waarom de wetenschap der politiek hiervan moet afzien dan wel moet bevorderen dat er twee van elkaar afgesplitste manieren van denken moeten blijven bestaan?

(d) *Een Amerikaan aan het woord* — Zelfs aanhangers van de — op het zgn. 'reducerend-kwantificerende' denken gebaseerd — wetenschappelijke technieken zien in, dat men er niet aan ontkomt, bij politieke vraagstukken en het bedrijven van politieke wetenschap, tot inschakeling van waarde-systemen over te gaan. Typerend is, dat A. Rapoport¹⁴ tot de conclusie komt dat noch het zgn. strategische noch het zgn. cataclystische 'model' een bijdrage kan leveren tot de oplossing van internationaal-politieke conflicten,

'omdat het er geen van beide om gaat, de problemen te analyseren die aan de wortel staan van het conflict. De fundamentele waardeproblemen worden niet gesteld. . . .'

(e) *Onderzoek en verantwoordelijkheidsbesef* — Ten besluite van dit gedeelte zouden wij willen beklemtonen 'het steeds weer gestelde vraag-

¹¹ Zie Maandschrift *Vredesopbouw*, juni 1967, 4 (linkerkolom).

¹² Zie *Oost-West*, 6 (1967), p. 106 (rechterkolom).

¹³ Zie *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 23 juni 1967.

¹⁴ 'Two views on conflict: the cataclysmic and the strategic models' (Proceedings of the international peace research association inaugural conference, dl. I van de *IPRA Studies over Peace Research*, Assen, 1966, p. 78-99, beschreven in: *Nieuwe Literatuur over Oorlog en Vrede*, 4 (1967), p. 148-149.)

stuk der verantwoordelijkheid'; dat wil dus zeggen: de idee van het maatschappelijke engagement, welke idee Baehr juist niet zó aanspreekt.

Volgens P. A. de Ruiter in zijn bespreking¹⁵ van de recente openbare les van J. M. M. de Valk, getiteld 'Maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef', 'wordt de laatste jaren in de sociologenwereld de roep om een duidelijk maatschappelijk geëngageerde wetenschap weer luider, ook al beseft men dat daarbij nuchterheid en realiteitszin niet mogen ontbreken'. Temeer daar de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs 'de bevordering van maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef tot één der taken van het wetenschappelijk onderwijs rekent', zijn wij van mening dat men met het plegen van 'zuiver wetenschappelijk onderzoek' bij de sociologie en de politieke wetenschap, zich moet afvragen of dit wel tot voldoende behartiging van eerder genoemde taak leidt. Het lijkt zelfs de vraag of hierbij de term 'zuiver wetenschappelijk onderzoek' een erg zinvolle term is, als men zich de totaliteit van het onderzoek in de geestes-, mens- en maatschappij-wetenschappen voor de geest haalt. Hoewel wij ons zouden kunnen voorstellen, dat deze zgn. zuivere vorm in de ogen van sommigen bestaanbaar is te achten, koesteren wij er niet de minste twijfel over, dat deze zgn. zuivere vorm wel nooit het epitheton 'optimaal nuttig' zal kunnen worden toegekend.

EEN ACTUEEL VOORBEELD

Het valt op dat Baehr in zijn openbare les geen enkel voorbeeld geeft van een min of meer langdurig en ernstig conflict van internationaal politieke aard, c.q. van de moeilijkheden die worden ondervonden om een onderdeelje van een belangrijk ideaal der mensheid één of meer stapjes verder te brengen. Zodanig voorbeeld toch zou illustratief zijn geweest, niet alleen voor de belichting van de ware structuur der politieke wetenschap (en haar hier relevante sector: de internationale betrekkingen), doch ook om te weten waar 'the right direction' ligt en wanneer 'the maximum light' wordt bereikt.

Wij zullen een actueel voorbeeld aanstippen, waaruit duidelijk zal blijken, dat introductie van enig waarde-element onmisbaar is.

Het Nederlandse volk is, mede te wijten aan zijn instelling en stellig ook wel aan de niet overduidelijke voorlichting, niet erg geverseerd in politieke en beslist weinig in internationaal-politieke zaken. Zonneklaar is dit weer gebleken bij de jongste uitbarsting in het al twintig jaar bestaande conflict tussen Israël en de Arabische landen. Wij willen de details van alle in Nederland gedurende juni, juli en augustus 1967

¹⁵ P. A. de Ruiter, 'Maatschappelijke verantwoordelijkheid', in: *Economisch-Statistische Berichten*, 15 februari 1967, p. 187.

ondernomen, vaak tegensprakelijke acties hier korthedshalve niet in extenso weergeven. Slechts één constructieve uitlating worde hier vermeld; van F. J. Krop¹⁶ onderschrijven wij: 'voor een rechtvaardig vredesverdrag tussen de oorlogvoerende staten zijn wij allen verantwoordelijk'. Aannemende dat de waarde die Krop in een concrete norm wil zien omgezet (nl. 'een rechtvaardig vredesverdrag'), de hoogste prioriteit dient te genieten, had o.i. van de in Nederland verzamelde gelden ten bedrage van vele miljoenen guldens o.a. een ruim deel moeten worden bestemd om de in EEG-verband opgerichte vereniging 'Europa/Midden-Oosten'¹⁷ van een zeer ruim budget te voorzien, allereerst om de zeer complexe conflictsituaties aldaar¹⁸ eens grondig te gaan bestuderen en daarna tot aanbevelingen voor gedragsregels en acties hieromtrent te komen.

Wij veroorloven ons één citaat uit een artikel van onze hand, dat op 8 juli 1963 (dus ruim vier jaar geleden) werd gepubliceerd¹⁹ en waarin wij de noodzaak zowel van normen als van studie-instituten bepleitten:

'De Palestijnse vluchtelingenkwestie en het probleem-Israël worden door insiders als onontwarbaar afgeschilderd. Hierbij wordt objectiviteit nauwelijks mogelijk geacht, eenvoudig omdat het materiaal zó omvangrijk is, dat het als "in-één-leven-niet-te-verwerken" kan worden aangeduid, zodat men dus het gevaar loopt steeds een keuze te doen, die met bepaalde anti- of sympathieën is behept.'

Stel dat er een achttien miljoen gulden beschikbaar is en dat het iedereen duidelijk is: (a) dat het Nederlandse publiek niet veel van de grondslagen van dit conflict afweet; benevens (b) dat de Nederlandse emoties weliswaar pro-Israël zijn, doch dat zulks uiteraard niet mag inhouden, dat Israël alleen overal gelijk heeft en alleen Israël geen enkele fout

¹⁶ Ingezonden stuk getiteld 'Israël en Arabische landen', in: *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 14 augustus 1967.

¹⁷ De *Haagsche Courant* van 20 juli 1967 meldt dat 30 afgevaardigden van het Europese Parlement op 19 juli 1967 het initiatief hebben genomen tot oprichting van een vereniging 'Europa/Midden-Oosten', 'met het doel een gemeenschappelijke politiek ten aanzien van het Midden-Oosten te bevorderen'.

¹⁸ Ditzelfde geldt ook voor Vietnam, dat in de Tweede Kamer op 25 augustus 1967 is besproken. Zie ook de hoofdartikelen in *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 21, 22 en 23 augustus 1967, in het bijzonder de aanhef van het eerstgenoemde artikel, waar de Noorse iredoloog J. Galtung wordt geciteerd 'niet genoeg (te weten) om een gefundeerd oordeel te geven. Om te weten wat er precies aan de hand is heb ik een team van tien goede onderzoekers nodig om de nodige informatie te krijgen . . .' De NRC beval 'Deze bescheidenheid van de echte wetenschapsman' ook aan de Tweede Kamer aan als deze zich op 25 augustus 1967 'gaat buigen over het probleem-Vietnam'. Dit heeft niet geholpen, vandaar dat de NRC haar hoofdartikel op 26 augustus 1967 brengt onder de titel 'Binnenhuisje met ruzie'.

¹⁹ Zie *Internationale Spectator*, p. 363.

heeft gemaakt,²⁰ dan zou de volgende, bij wijze van voorbeeld gegeven, verdeling van genoemd bedrag vrijwel alle bestedingscontroversen die nu gebleken zijn, hebben kunnen voorkomen:

(I) *Tot leniging van de acute noden*: van alle oorlogsslachtoffers (zowel Arabieren onder Israëls macht of jurisdictie als daarbuiten en inbegrepen alle Israëlische oorlogsslachtoffers), daarbij rekening houdend met de zwakke economieën der Arabische landen en de hierbij zeer gunstig afstekende economie van Israël;

(II) *Als bijdrage tot de oplossing van de problemen op lange zicht*: gelden bestemmen voor studie en onderzoek van de mogelijkheden om te geraken tot een rechtvaardig vredesverdrag tussen Israël en de Arabische landen.

Zou men van elke zes guldens er bijv. vijf aan de zaak (I) en één aan de materie (II) kunnen besteden? Of is een andere verdeling beter?

Wij menen dat voornamelijk bij de Nederlandse politici en autoriteiten een duidelijk beeld over de complexiteit der situatie teveel heeft ontbroken en dat de wetenschap der internationale betrekkingen in Nederland geen bijdrage kon geven. Deze situatie kan o.i. het best worden gekenschetst met woorden die Gunnar Myrdal in 1953 heeft uitgesproken²¹:

'The honest and responsible politician, striving against all the odds of his profession, can contribute greatly to raising the intellectual level of the public upon whose support he depends, and this should not be denied. But the steady pedagogical urge to rationality in political questions must be provided largely by people who have their status independently of the general public and for this reason can afford not to sacrifice long-range influence for immediate power.'

De wetenschap komt laatstgenoemde taak in eerste instantie toe en zij zal deze alleen kunnen verrichten als zij expliciet waarde-elementen hanteert; zo niet dan blijft zij terzijde staan en is haar invloed te verwaarlozen.

BESLUIT

De wetenschap kan o.i. niet onverschillig staan tegenover de noden der maatschappij. Van deze noden geeft elke dag opnieuw getuigenissen. Kan men zich van die noden afmaken door de zgn. 'geëngageerde wetenschapsbeoefening' af te wijzen en een pleidooi te houden — juist

²⁰ Mr. S. Davids, redacteur van *De Groene Amsterdammer*, schrijft in zijn ingezonden stuk in *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 7 juni 1967 onder de titel 'Israël onwaardig bejegend?', dat Israël 'in de vluchtelingenkwestie, de grote politieke kwestie, . . . zwak (staat)'.

²¹ Zie noot 3.

op dit uit dien hoofde uiterst sterk omstreden terrein van de wetenschap der politiek, waartoe ook de studie der internationale betrekkingen is te rekenen — voor een zgn. 'zuivere' wetenschap? Hierbij komt nog, dat Baehr zich aan tegenspraken en onduidelijkheden lijkt te bezondigen. Als 'er geen scherpe kloof kan bestaan tussen wetenschappelijk vredesonderzoek en de pedagogische, propagandistische en meer activistische aanpak van de vrede', als het tot de taak van de wetenschapsman behoort 'het werpen van licht op de materie, het formuleren van terzake relevante vragen... en het etaleren van de mogelijke alternatieven in de buitenlandse politiek, waar de beleidsvoerders en politici dan uit kunnen kiezen', is dan één en ander wel denkbaar onder het regime van de 'zuivere wetenschap' of vereist één en ander — om de woorden van Van Leent te gebruiken —: 'expliciet waarde-oordeel en (openlijke) critiek'?

Na deze epiloog komen wij tot onze conclusies.

(1) De openbare les van Dr. Baehr geeft enerzijds door bepaalde uitspraken daarin voorkomend en anderzijds door het ontbreken van elke toepassing van de uitspraken op belangrijke actuele voorbeelden, aanleiding haar ten hoogste te classificeren in de tweede categorie door Van Leent aangeduid met: 'impliciet waarde-oordeel en (verkapte) critiek'. Of om het met andere woorden te zeggen: Baehr heeft ons in geen enkel opzicht kunnen overtuigen van de mogelijkheden en voordelen van het zgn. 'zuiver wetenschappelijk onderzoek' inzake het onderdeel van de politieke wetenschap dat zich bezig houdt met de leer der internationale betrekkingen.

(2) Onze bezwaren zijn in het voorgaande uitvoerig geformuleerd²² en wij zouden Dr. Baehr dankbaar zijn, als hij op de door ons daarin gestelde vragen antwoord zou willen geven en — in het algemeen — onze bijdrage kritisch zou willen bezien, niet alleen terwille van het belang zelve ener goede wetenschapsbeoefening voor mens en maatschappij kan hebben.

(3) Wij willen onze bijdrage niet in betekenis overschatten en ervan uitgaan, dat wij Dr. Baehr niet of niet aanstonds ervan zullen hebben kunnen overtuigen, dat doelgerichte wetenschapsbeoefening op dit terrein n.a.w. een veelvoudig nut zal kunnen opleveren vergeleken met het — op zijn gunstigst gesteld — zeer enkelvoudige nut van de zuivere methode.

(4) Mede gezien het sub (3) gestelde, zouden wij Dr. Baehr willen vragen mede te werken aan de verwezenlijking van de volgende (of een

²² Overigens wijzen wij Baehr gaarne naar onze publikaties vnl. in *Internationale Spectator* vanaf het jaar 1967 en in andere bladen; ook zouden wij willen noemen onze publikaties in het maandblad *Oost-West* met name van juni 1967, getiteld 'Inhoud, omvang en prioriteiten van irenologisch onderzoek' (p. 170-177).

analoge) idee: het bijeenroepen van een goed voorbereide, bij voorkeur internationaal opgezette, conferentie hier te lande, om zo mogelijk te doen uitmaken in fair geleide intellectuele strijd tussen 'zuivere' en 'doelgerichte' wetenschapsmensen, aan welke vorm van wetenschapsbeoefening op het onderhavige terrein in het huidige tijdvak overwicht is toe te kennen en hoe dit overwicht tot uiting dient te komen. Deze conferentie zou — om het met de woorden van de Europese 'peace researcher' Galtung²³ te zeggen — moeten antwoord geven op de vraag of 'Peace research is a value-oriented field of inquiry built around the value of peace', of dit 'field of inquiry' uitdrukkelijk is 'an *applied field*, and as such its task is to present what ordinarily will look like "policy-implications"'.²⁴

(5) Mede gezien de toch wel in 1968 te verwachten oprichting in Nederland van een 'Nationaal Instituut voor Vredesvraagstukken', in welks naamgeving waarde-vrijheid niet valt te beluisteren, lijkt er o.i. alles voor te zeggen de controverse zuiver versus doelgericht wetenschappelijk onderzoek terzake van de internationale betrekkingen spoedig hier te lande tot een beslissing te brengen, waarin de juiste plaatsbepaling, verhoudingen enz. — ook wat betreft de daarmee gemoeide mankracht en financiën — zo goed mogelijk en voor langere termijn zullen worden uitgestippeld, zulks niet alleen terwille van het doel ener goede wetenschapsbeoefening, doch vooral ter wille van de zo juist mogelijke behartiging van de belangen in de eerste plaats van het Nederlandse volk en — tevens ook van de overige volken waaruit de mensheid bestaat.

(6) Indachtig de uitspraak van de Engelse filosoof G. K. Chesterton²⁴: 'Opvoeding is slechts het doorgeven van waarheden en hoe kunnen we waarheden doorgeven als we die zelf nooit in ons bezit hebben gehad?', bevelen wij vooralsnog een gereserveerde houding aan tegenover het voorstel van L. Wecke²⁵ de problematiek van oorlog en vrede reeds nu als verplicht punt op te nemen op het eindexamenrooster van alle middelbare scholen. In beginsel zijn wij het met hem van harte eens, doch alvorens aan zijn voorstel gevolg te geven, moet het hoger onderwijs hierover tot klaarheid komen en de juiste plaats bepalen voor het doelgericht onderzoek en onderwijs in de internationale betrekkingen.

²³ J. Galtung, 'After the first years — what? Some notes on the long-term development of peace research' (*Melding* nr. 16, februari 1965, Peace Research Institute, Oslo).

²⁴ G. K. Chesterton, *Wat mankeert de wereld*, p. 113 (Haarlem, z.j.).

²⁵ L. Wecke pleitte in een rede op het 20ste congres van het Wereldverbond van Wereldfederalisten in 1967 te Oslo gehouden, 'voor meer aandacht van de zijde van het onderwijs voor de problematiek van oorlog en vrede', die z.i. 'als verplicht punt (zou) moeten worden opgenomen op het eindexamenrooster van alle middelbare scholen' (zie: *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 4 augustus 1967).

(7) Als slotconclusie wekken wij alle personen en instellingen die zulks zou kunnen aangaan of die hiervoor belangstelling hebben op om terzake tot samenwerking te komen, onverschillig of men tot dusver 'zuiver' of 'doelgericht' denkt.

ANTWOORD AAN ZONNENBERG

door P. R. Baehr

Lezing van het stuk van Dr. Zonnenberg maakt wel duidelijk dat hij en ik verschillend denken over de mogelijkheid en wenselijkheid om de leer der internationale betrekkingen als 'zuivere' wetenschap te beoefenen. Het meningsverschil is in laatste instantie terug te voeren op het *doel* dat men zich wenst te stellen bij wetenschapsbeoefening. Het gaat mij daarbij in de eerste plaats om het verkrijgen van kennis over een bepaalde sector van de werkelijkheid. De wetenschapsbeoefenaar tracht daarbij, zoals A. D. de Groot het formuleert, 'de verschijnselen die zich door ervaringsprocessen aan hem voordoen, systematisch te *beschrijven*, te *ordenen*, te *registreren*, te *begrijpen*, te *verklaren*; daarbij is hij er in het bijzonder op gericht nieuwe verschijnselen te kunnen *voorspellen*, om ten slotte via die voorspelbaarheid de sector in kwestie te beheersen, c.q. de verschijnselen te kunnen beïnvloeden'. Even verder zegt hij: '... er wordt niet naar persoonlijke "ervaring" aan de werkelijkheid, maar uitsluitend naar *expliciete* overdraagbare "kennis" gestreefd.'¹

In de in mijn openbare les naar voren gebrachte opvatting van het vak heb ik mij uitdrukkelijk willen 'beperken' tot het beschrijven, ordenen, registreren, begrijpen, verklaren en voorspellen, zonder daar nog eens het 'beïnvloeden' aan toe te willen voegen. Als men bereid is de genoemde serie taken als doelstelling van wetenschappelijk onderzoek te aanvaarden, dan is het niet meer zo moeilijk in te zien wat een 'small step in the right direction' is of wat er bedoeld wordt met het werpen van 'the maximum of light on its subject'. Met beide formuleringen wordt bedoeld op handelingen die erop gericht zijn de genoemde doelstellingen naderbij te brengen.

Het gaat in deze gevallen steeds om (in Brecht's termen) 'intersubjectively transmissible knowledge', via wetenschappelijke methoden verkregen kennis die door de ene onderzoeker op de volgende kan worden

¹ A. D. de Groot, *Methodologie: Grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen*, Den Haag 1961, p. 19.

overgebracht, waarbij de persoonlijke geaardheid van de betrokken onderzoekers geen enkele rol speelt; zij moeten slechts in staat zijn met elkaar te kunnen communiceren.² Het verzamelen en doorgeven van de kennis is op zich 'waardevrij'. De *keus* wat men daarna met die kennis wil doen is persoonlijk en subjectief. Myrdal heeft stellig gelijk als hij zegt dat 'interests can never be purely scientific'. De reden waarom men zich met een bepaalde tak van wetenschap gaat bezighouden of een bepaald probleem gaat onderzoeken is sterk persoonlijk bepaald en hangt vaak af van zeer toevallige omstandigheden. Men dient zich dan ook als sociaal-wetenschappelijk onderzoeker ter dege rekenschap te geven van de aard van de eigen vooroordelen en deze zoveel mogelijk uit te schakelen bij het verrichten van het onderzoek. Ik geef toe dat dit niet altijd even gemakkelijk zal zijn, maar men dient er bij het onderzoek naar te streven, wil men inderdaad 'intersubjectively transmissible knowledge' vergaren. In deze zin acht ik een 'disinterested social science' wel degelijk mogelijk.

Persoonlijk zou ik het wetenschappelijk werk graag willen beperken tot het lessen van de dorst naar kennis, in casu de vergroting van het inzicht in het functioneren van de internationale maatschappij. Het verbeteren van de internationale situatie op grond van vooraf gestelde buitenwetenschappelijke normen is m.i. meer een taak van de politiek dan van de wetenschap. Als men zich rekent tot de maatschappelijk geëngageerden (en dat doe ik uitdrukkelijk, in tegenstelling tot wat Dr. Zonnenberg schijnt te suggereren) doet men goed hieraan langs *politieke* weg uiting te geven. Ik beweer hiermee niet dat het per se onwetenschappelijk zou zijn een buitenwetenschappelijke norm als uitgangspunt te nemen en vandaar uit met behulp van wetenschappelijke methoden verder te werken. Zulks wordt bijv. door de meeste zgn. 'polemologen' gedaan. Niet alleen ontstaat dan echter het gevaar, waarop ik in mijn openbare les heb gewezen, van de vermenging van politiek en wetenschap, maar ook beperkt men zich m.i. al te zeer door uitdrukkelijk het voorkomen van (nucleaire) oorlogen als doel van het wetenschappelijk onderzoek te zien. De beperkte doelstelling maakt dat andere, belangrijke aspecten van het functioneren van de internationale maatschappij buiten het onderzoek vallen.

Het gevaar van vermenging van wetenschap en politiek openbaart zich het duidelijkst als men, zoals mevrouw Van der Molen in het door Zonnenberg geciteerde stuk, stelt dat de wetenschap der internationale betrekkingen richtlijnen moet geven 'volgens welke de internationale verhoudingen zich behoren te ontwikkelen met inachtneming van de eisen die de huidige wereldsituatie stelt'. In mijn conceptie van de leer

² Arnold Brecht, *Political Theory: The Foundations of Twentieth-Century Political Thought*, Princeton N.J. 1959, p. 114.